

nınmakla birlikte cimriliği ve para biriktirmeye düşkünlüğüyle de ünlüdür. Vefat ettiğinde hazinede 600 milyon dirhem ve 4 milyon dinar vardı. Aile fertlerine ve halka karşı çok iyi muamele ederdi. İşçi ve sanatkarların ücretlerinin hesaplanmasında çok hassas davrandığından "ebü'd-devânîk" (metelik babası) ve "Mansûr ed-Devânîkî" lakaplarıyla tanınmıştır. Merkezî kontrolü sağlamak için devletin siyasetini bizzat kendisi takip eder, vergi memurlarına âdil davranmalarını tembihler, berid teşkilâtına özel önem verirdi. Hiçbir zaman vezirlerinin nüfuzu altına girmemiştir.

Halife Mansûr döneminde ilmi ve kültürel faaliyetler yoğunluk kazanmış, Sanskritçe, Süryânîce, Kıptîce ve klasik Yunanca'dan çeşitli eserler tercüme edilmiştir. Yuhannâ b. Bitrîk, Muhammed b. İbrâhim el-Fezârî, Abdullah b. Mukaffa', Curcis b. Cibrâil ve Patrik Sergios gibi şahsiyetler Arapça'ya çeviriler yapmışlardır. Bu dönemde hadis, fıkıh, tefsir gibi ilimler bağımsız birer bilim dalı haline gelmiş, tedvin ve tasnif faaliyetleri hız kazanmıştır. İbn İshak meşhur eserini Mansûr'un isteği üzerine yazmış, Mufaddal ed-Dâbbî de onun arzusuyla bir şiir antolojisi hazırlamıştır. Ayrıca nahiv, aruz ve Arap diline dair çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Aklî ve naklî ilimlerde büyük bir gelişme olmuş, bu alanlarda çok sayıda âlim yetişmiştir. Mansûr imar faaliyetleriyle de yakından ilgilenmiş, Bağdat'tan başka Hâşimîye ve Râfika adlı şehirleri kurdurmuştur. Türkler Halife Mansûr döneminden itibaren İslâm dünyasına nüfuz etmeye başlamışlardır. Sugûr ve Avâsım bölgelerinde Türk askerleri de istihdam edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *Târîh* (Ömerî), bk. İndeks; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 364-380; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 294-318; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *Me'kâtîlû'l-Tâlibîyyîn* (nşr. Ahmed Sakr), Kahire 1949, s. 179-399; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, I, 62-98; Agobios b. Kostantin el-Menbicî, *el-Müntehab min Târîhi'l-Menbicî* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Trablus 1406/1986, s. 119-131; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, bk. İndeks; G. le Strange, *Baghdad During the Abbasid Caliphate*, Oxford 1924, bk. İndeks; Ahmed Zekî Safvet, *Cemheretü resâ'ili'l-Arab fi 'uşûri'l-Arabiyyeti'z-zâhire*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmîyye), III, 10-12; IV, 368-372; D. Sourdel, *Le vizirat 'abbâside de 749 à 936*, Damas 1959-60, bk. İndeks; Abdülcebbar el-Cümerd, *Dâhiyetü'l-'Arab Ebû Ca'fer el-Manşûr*, Beyrut 1963; Abdüsselâm Rüstem, *Ebû Ca'fer el-Manşûr*, Kahire 1965; Ali Edhem, *Ebû Ca'fer el-Manşûr*, Kahire 1969; J. Lassner, "Did the Caliph Abu Ja-

fer al-Mansur Murder his Uncle Abdullah b. Ali and Other Problems with in the Ruling House of the Abbasids", *Studies in Memory of Gaston Wiet* (ed. M. Rosen-Ayalon), Jerusalem 1977, s. 69-99; a.m.f., "Provincial Administration under the Early Abbasids: Abu Ja'far al-Mansur and the Governors of the Haramayn", *St.I, XLIX* (1979), s. 39-54; Baron Carra de Vaux, *Müfekkîrû'l-İslâm* (trc. Âdil Züaytir), Kahire 1979, s. 13 vd.; Cebrâil Süleyman Cebbûr, *el-Mülûkû's-şu'arâ*, Beyrut 1401/1981, I, 100-105; H. Kennedy, *The Early Abbasid Caliphate*, London 1981, s. 57-95; a.m.f., "al-Manşûr", *EP* (İng.), VI, 427-428; Reşid Abdullah el-Cümeiyî, *Dirâsât fi târihi'l-hilâfeti'l-Abbâsiyye*, Rabat 1984, s. 31-47; Bessâm el-Aseli, *el-Manşûr el-kâ'id el-Manşûr el-'Abbâsî, Ebû Ca'fer 'Abdullah*, Beyrut 1406/1986; D. Gutas, *Greek Thought, Arabic Culture*, London 1999, s. 28-60; Gülgün Uyar, *Siyâsi ve İctimai Hayatta Ali-Fâtıma Evlâdı (260/873'e Kadar)* (doktora tezi, 2003), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 120 vd.; A. Dietrich, "Das politische Testament des zweiten Abbasidenkalifen al-Manşûr", *Isl.*, XXX/2-3 (1952), s. 133-165; M. Qasim Zaman, "Routinization of Revolutionary Charisma: Notes on the 'Abbasid Caliph al-Manşûr and al-Mahdi", *JS*, XXIX/3 (1990), s. 251-275; K. V. Zetterstéen, "el-Manşûr", *İA*, VII, 295-296.

NAHİDE BOZKURT

MANSÛR, İbn Ebû Âmir

(İبن أبى عامر المنصور)

Ebû Âmir Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdillâh b. Âmir b. Ebî Âmir el-Meâfirî (ö. 392/1002)

Endülüslü Emevî Devleti'nin başveziri.

326'da (938) Turruş'ta doğdu. Hıristiyan kaynaklarında Almanzor olarak geçer. Yemen kökenli bir ulemâ ailesine mensuptur. Aileden Târik b. Ziyâd ile birlikte Endülüslü'e ilk geçen kişi olan Abdülmelik b. Âmir el-Meâfirî, Cezîretülhadrâ bölgesinde kendisine iktâ edilen Turruş Kalesi'ne yerleşti. Zamanla kalabalıklaşan ve daha çok ilimle şöhrat bulan aileden hadis ve fıkıh âlimleri, kâtiplik ve kadılık yapan idareciler çıktı. Mansûr'un desesi Ebû Âmir Muhammed İsbîliye (Sevilla) kadılığı yapmış, babası Abdullah hadis ve fıkıh âlimi olarak tanınmıştır. Annesi Kurtuba'nın (Cordoba) nüfuzlu ailelerinden Benî Birtâl'e mensuptu.

Mansûr küçük yaşta gittiği Kurtuba'da edebiyat, hadis ve fıkıh tahsil etti. Hocaları arasında Ebû Ali el-Kâfî, Ebû Bekir b. Muâviye, Ebû Bekir İbnü'l-Kütiyye gibi dönemin ünlü âlimleri bulunmaktaydı. Kurtuba başkadısının yanında kâtip olarak göreve başlayan Mansûr daha sonra Reyve (Regio) kadılığına tayin edildi. Zekâsı ve

insanlarla kolayca anlaşabilmesi sayesinde kısa sürede tanınmaya başladı ve saraya girmeyi başardı. 356 (967) yılında Endülüslü Emevî Halifesi II. Hakem'in veliâht olan oğlu Abdurrahman'ın mallarını yönetmekle görevlendirildi. Bu sırada hükümdarın İspanyol asıllı eşi Subh ile tanıştı, onun yakın ilgi ve desteğini kazanarak darphânenin başına getirildi. Çok geçmeden hazinenin teftişi de kendisine verildi. Bu şekildeki yükselişi ve saraydaki faaliyetleri görevini suistimal ettiğine dair şikâyetlere sebep olunca II. Hakem tarafından sorgulandı, ancak şikâyetleri haklı çıkaracak bir durum tesbit edilemedi. Bu olayın ardından sırasıyla İsbîliye ve Sebte (Ceuta) kadılıklarına tayin edildi. 359'da (970) veliâht Abdurrahman'ın ölümü üzerine II. Hakem'in hayatta kalan ve Subh'tan doğma tek oğlu olan Hişâm'ın mallarını yönetmekle görevlendirildi. 361'de (972) Kurtuba'nın asayiş ve güvenliğinden sorumlu olmak üzere sâhibü's-şurtatî'l-vüstâ tayin edildi. Bu görevi sırasında, Fâtımîler'le mücadele etmek üzere Mağrib'de bulunan ordu kumandanı Gâlib b. Abdurrahman'ın aşırı harcamalarda bulunduğu dair şikâyetler sebebiyle halife tarafından teftiş için Mağrib'e gönderildi. Bu vesileyle kumandanlar, Berberî yöneticileri ve kabile reisleriyle yakın ilişkiler kurdu. 363'te (974) ordu ile birlikte Kurtuba'ya döndü. İki yıl sonra II. Hakem'in vefatından kısa bir süre önce veliâht olarak Hişâm'a biatin sağlanmasında önemli rol oynadı. Aynı şekilde II. Hakem vefat ettiğinde çoğunluğunu sakâlibenin teşkil ettiği bir kesimin hilâfete halifenin amcası Mugîre b. Abdurrahman'ı çıkarma teşebbüsüne karşı Hişâm'ın halife ilân edilmesi için Vezir Ca'fer b. Osman el-Mushaffî ile birlikte büyük çaba harcadı.

II. Hişâm halife olunca Mushaffî başvezir (hâcib), Mansûr da Subh'un desteğiyle vezir tayin edildi. Bu sırada Endülüslü'teki anlaşmazlıklar ve Fâtımîler'le olan mücadele sebebiyle hıristiyan aklarını artmış ve Kurtuba'yı tehdit eder hale gelmişti. Bu aklarını durdurma görevi Mansûr'a verildi. Mansûr'un 366 (977) yılında Kastilya (Kaştâle) Krallığı topraklarına düzenlediği seferden muzaffer olarak ve bol ganimetle Kurtuba'ya dönmesi devlet içindeki konumunu güçlendirdi. Bu yükselişiyle Hâcib Mushaffî'yi tedirgin etmekle birlikte ona saygıda kusur etmemeye büyük özen gösterdi. Mushaffî ile Medfnetüsâlim'in askerî valisi olan Gâlib b. Abdurrahman arasındaki soğukluktan ya-

rarlanma yoluna gitti. Gâlib'i yanına çekip Mushaff'yi saf dışı bırakmaya çalıştı. Bunun için 366 (977) yılında Gâlib'e Mushaff'yi hâciblik için yeterli görmediğini söyledi. Ardından Gâlib'in kızı ile evlenerek onunla akrabalık bağı kurdu. Bir yıl sonra hıristiyanlara yönelik ikinci ve kayınpederiyle birlikte çıktığı üçüncü seferden de galibiyetle ve bol miktarda ganimetle dönmesi onu daha da güçlendirdi. Kurtuba'ya sâhibül-medîne olarak tayin edildi. Çok geçmeden "zü'l-vizâretein" unvanıyla taltif edildi. Mushaff'nin azledilmesi üzerine II. Hişâm tarafından hâcibliğe getirildi.

Mansûr hâcib olduktan sonra II. Hişâm'ı tamamen kontrolü altına aldı. Onun Medînetüzzehrâ'da vaktini eñlenceyle geçirmesini sağlayarak devlet işlerine karışmasına engel oldu. Devlet işlerinde müstakil kalmak için Vâdilkebir (Guadalquivir) nehrinin kenarında Medînetüzzâhire adıyla Medînetüzzehrâ'ya benzer yeni bir şehir kurdu ve bütün devlet dairelerini oraya taşıdı. Ardından vilâyetlere mektuplar yollayarak bundan böyle vergilerin yeni merkeze gönderilmesini istedi. Diğer taraftan vezirliği sırasında orduda başladığı yenileştirme çalışmalarını sürdürdü. Bu çerçevede Berberiler'den ve aralarında Leonlu, Kastilyalı ve Navarralıların bulunduğu kuzeyli hıristiyanlardan müteşekkil güçlü bir ordu kurdu. Kabile sistemine göre orduda görev yapan Arap birliklerini kabile düzenini dikkate almaksızın yeni ordu içinde dağıttı. Ayrıca daha önce III. Abdurrahman tarafından oluşturulan ve yalnız sakâlibeden meydana gelen saray muhafızlarının gücünü büyük ölçüde sınırladı. Askerî iktâ sisteminin bırakılıp maaşlı askerî sisteme geçildiğinden yeni ordu Endülüs'ten çok iktidara bağlı bir ordu haline geldi. Ancak bu icraatlar Kurtuba'da bazı ciddi rahatsızlıklara sebep oldu. Kurtuba'nın önde gelen ailelerinin, fakihlerin, şairlerin ve sakâlibenin de içinde yer aldığı muhalefet cephesi, Emevî sarayını Mansûr'dan kurtarmak için II. Hişâm'ı öldürüp yerine III. Abdurrahman'ın torunu Abdurrahman b. Ubeydullah'ı tahta çıkarmak üzere bir suikast düzenledi, ancak başarılı olamadı. Bu arada felsefeyle ilgilenmenin halk arasında "sapıklık" olarak kabul edildiği Kurtuba'da bazı fakihler tarafından hâcibin felsefeye merak sardığı haberlerinin yayılması üzerine Mansûr, söylentilerin asılsız olduğunu ispatlamak için II. Hakem tarafından zenginleştirilen saray kütüphanesinde mevcut, fakihler tarafın-

dan zararlı kabul edilen bütün eserleri imha ettirdi.

İbn Ebû Âmir el-Mansûr'un yönetiminde tek adam olmaya yönelik politikası kayınpederi Gâlib'i de muhalefet safına itti. Emevî sülâlesine son derece sadık olan bu ünlü kumandan, sakâlibenin gücünün azaltılması ile birlikte özellikle II. Hişâm'ın saraya kapatılarak devlet işlerinden uzaklaştırılması üzerine Emevî hânedanını yıkmaya çalışmakla suçladığı damadı Mansûr'a karşı kendisini halifenin haklarının koruyucusu ilân etti. Bu durum, iki tarafı 371 (981) yılında Şentvecent (San Vicente) Kalesi yakınında savaş alanında karşı karşıya getirdi. Daha çok sınır bölgesi birliklerinden oluşan Gâlib'in ordusu, Kuzey Afrika'dan yeni getirilen Berberî birlikleriyle desteklenen Mansûr'un ordusu karşısında başlangıçta başarılı olduysa da Gâlib'in atından düşerek ölmesi üzerine bozguna uğramaktan kurtulamadı. Mansûr bu olayın hemen ardından çıktığı Li-yûn (Leon) seferinden de büyük bir zaferle dönünce Endülüs'te ilk defa olmak üzere "el-Mansûr-Billâh" unvanını aldı ve saray âmiri oldu (371/981). Kendi adına para bastırdığı gibi cuma hutbelerinde halifenin adıyla birlikte onun ismi de zikredilmeye başlandı. Hatta bu gelişmeler sonucunda elde ettiği fiilî hükümdarlık konumunun kendisinde halifeliliğini ilân etme düşüncesini doğurduğu, ancak bunun için istişarede bulunduğu İbn Zerb, İbnü'l-Mekvî, Usaylî gibi fakihlerle İbn Ayyâş ve İbn Futays gibi vezirlerden çoğunun muhalefet etmesi üzerine bundan vazgeçtiği rivayet edilmektedir.

Mansûr'un dış politikasında ağırlık merkezini Endülüs'e yönelik olarak kuzeyde hıristiyan krallıklarından, güneyde (Mağrib'de) Şii Fâtımiler'den kaynaklanan tehditlerin bertaraf edilmesi oluşturmuştur. Mansûr Endülüs'ün kuzeyinde bulunan Kastilya, Leon ve Navarra (Neberra) krallıklarının hükmettikleri topraklara elliden fazla sefer düzenledi ve bunların hepsinden galip çıktı. Bu seferlerle, söz konusu prensliklerin III. Abdurrahman döneminden beri Kurtuba'ya olan bağımlılıklarını pekiştirdiği gibi zaman zaman kendi politikasına uygun prenslerin tahta oturmasını sağlamak suretiyle onların iç işlerine müdahale etme gücünü de elde etti. Mağrib'de ise III. Abdurrahman ve II. Hakem'in siyasetini aynen sürdürdü. Bunun için Fâtımiler'e karşı Emevî yanlısı mahallî Berberî hânedanlarını destekledi. 381 (991) yılında oğlu Abdülmelik lehine hâciblikten feragat eden Mansûr

sûr 386'da (996) hükümdarlara mahsus "es-Seyyid el-Melikü'l-Kerîm" lakabını aldı. Bir yıl sonra da oğlu Abdülmelik b. Mansûr'un Fas'a girmesi bölgedeki Endülüs Emevî nüfuzunu daha da pekiştirdi. İbn Ebû Âmir el-Mansûr, Kastilya üzerine düzenlediği elli ikinci seferinden dönerken Medînetüsâlim'de hastalandı ve kısa süre sonra vefat etti. Torunu Abdülazîz b. Abdurrahman mü'lükü't-tavâiften biri olan Âmirîler'in kurucusudur.

Mansûr'un müstebit ve hedefine varmak için her yolu mubah gören bir kişiliğe sahip olduğu şeklinde değerlendirmeler yapılmış olmakla birlikte onun zamanında Endülüs'te III. Abdurrahman'la başlayıp II. Hakem'le devam eden istikrar ve gelişmenin sürdürüldüğü görülmektedir. Bu başarıda Ebû Mervân İbn Şüheyd, Muhammed b. Cehver, İbn Ayyâş, İbn Hudayr ve Ahmed b. Hazm gibi dönemin en yetenekli idarecileriyle birlikte çalışmasının önemli rolü vardı. Yeni bir saltanat şehri olarak Medînetüzzâhire'nin inşası, Kurtuba Ulucamii'nin genişletilmesi, Belyûneş'te bahçeler içinde bir saray ve sahilde bir kale inşası, Vâdilkebir üzerindeki Romalılar döneminden kalma büyük köprünün restore edilmesi, yeni yollar ve köprüler yapılması onun döneminde gerçekleştirilen belli başlı imar faaliyetleridir. Seferle çıkmadığı zamanlarda düzenlediği haftalık ilim meclislerine dönemin ünlü bilginleri katılırdı. Seferle çıkarken yanında şairlerin ve tarihçilerin bulunmasına özen gösterirdi; nitekim 980 yılında çıktığı Kastilya seferi esnasında beraberinde kırk bir şair ve tarihçinin bulunduğu kaydedilmektedir. İbn Derrâc ve Ebû'l-Mugîre İbn Hazm onun himaye ettiği şairlerdendir. Felsefeye olan merakı bilinmekle birlikte fakihlerin tepkisini çekmemek için bu alandan uzak dururdu. Döneminde matematik ve astronomi öğrenimi yaygınlaşmış, Ebû'l-Kâsım el-Mecrîfî astronomi alanındaki orijinal çalışmalarını onun zamanında gerçekleştirmiştir. Özel hekimi, İbnü'l-Heyssem diye tanınan Abdurrahman b. İshak müşhiller ve genel tip konuları üzerine eserler kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *Nağtül-'arûs* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1987, s. 107; Humeydî, *Cezvetül-muktebis* (nşr. M. Tâvî et-Tancî), Kahire 1953, s. 73-74; İbn Bessâm eş-Şenterîni, *eş-Zâhire*, I/1, s. 417-418 (fihrist); IV/1, s. 988-989 (fihrist); Dabbî, *Buğyetül-mültemis* (Ebyârî), s. 21; İbnü'l-Kerdebûs, *Târthu'l-Endelüs* (nşr. Ahmed Muhtâr el-Abbâdî), Madrid 1971, s. 62-65; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, Kahire 1353, VII, 83-84;

Abdülvehid el-Merrâküşî, *el-Mu'cib fi telhîsi aḥbârî'l-Mağrib* (nşr. M. Saîd el-Uryan), Kahire 1383/1963, s. 72 vd.; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulle-tû's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, I, 257-259, 268-277; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 488; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, Leiden 1951, s. 251-301; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, Beyrut 1413, XVI, 480; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, I, 466, 493; II, 102-108; a.mlf., *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 59 vd.; Makkarî, *Nefḥu'l-ḥib*, bk. İndeks; R. Dozy, *Histoire des musulmans d'Espagne*, Leyde 1861, III, 111-258; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne Musulmane*, Paris-Leiden 1950, II, 197-290; a.mlf., "Mansur", *IA*, VII, 302-305; M. Abdullâh İnân, *ed-Devletü'l-Âmiriyye*, Kahire 1958; a.mlf., *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs*, Kahire 1408/1988, II, 517-587; Ali Edhem, *el-Manşûr el-Endelüsî*, Kahire 1974; W. M. Watt - P. Cachia, *A History of Islamic Spain*, Edinburgh 1977, s. 81-84; Anwar G. Chejne, *Espana musulmana*, Madrid 1980, s. 44-47; F. J. Simonet, *Historia de los Mozarabes de España*, Madrid 1983, tür.yer.; Bessâm el-Aselî, *el-Hâcib el-Manşûr*, Beyrut 1405/1985; C. S. Albornoz, *La Espana musulmana*, Madrid 1986, I, 474-506; Abdülmecid Na'naî, *Târîhu'd-devletü'l-Âmiriyye fi'l-Endelüs*, Beyrut 1986, s. 419-469; Abdurrahman Ali el-Hajjî, "Christian States in Northern Spain During the Umayyad Period (138-366/755-976)", *IQ*, IX/1-2 (1965), s. 51-53; Luis Seco de Lucena Paredes, "New Light on the Military Campaigns of Almanzor", *a.e.*, XIV/3 (1970), s. 126-142; P. Guichard, "Al-Manşûr ou al-Manşûr bi-İllâh? Les Laqab/s Amirides d'après la numismatique et les documents officiels", *Archéologie islamique*, V, Paris 1995, s. 47-53; Lütfî Şeyban, "Endülüs Emevî Hanedanına Karşı Bir İktidâr Denemesi: Endülüs Emevî Hâciblerinden el-Mansûr Muhammed İbn Ebî Âmir", *İslâmî Araştırmalar*, XI/3-4, Ankara 1998, s. 250-272; P. Chalmeta, "al-Manşûr", *EP* (İng.), VI, 430-432; Abdülkerim Özeydin, "Âmiriler", *DİA*, III, 72-73.

 MEHMET ÖZDEMİR

MANSÜR b. AMMÂR

(منصور بن عمار)

(ö. 225/840)

İlk zâhidlerden.

Merv yakınlarında Dandanakan'da doğdu. Künyesi Ebû's-Serî'dir. İlk öğrenimini Merv'de tamamladıktan sonra Bağdat'a gitti. Tahsiline bir süre Basra'da devam etti. Güzel konuşması ve hitabet gücüyle tanındı. Şam ve Mısır'da yaptığı vaazlarla dikkati çekti. Ömrünün son yıllarını Bağdat'ta geçirdi ve burada vefat etti. O dönemde daha ziyade İranlılar'da görülen etkili konuşma gücü ve dinleyenleri coşturup ağırtmasından hareketle onun İran asıllı olduğu söylenebilir de Massignon'un ileri sürdüğü gibi Şîî olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Çünkü

sözlerinde bu görüşü destekleyen bir ifade bulunmamaktadır. Mansûr b. Ammâr'ın tasavvufa yönelmesine yolda bulunduğu, üzerinde "besmele" yazılı kâğıda saygı göstermesinin sebep olduğu kaydedilmektedir. Aynı yıllarda Bağdat'ta yaşayan Bişr el-Hâfî ile görüşmüş, Ahmed b. Ebû'l-Havârî'nin sohbetlerine katılmıştır.

Vaaz ve sohbetlerinde nefis terbiyesi üzerinde özellikle duran Mansûr b. Ammâr'a göre nefisini bilen kişi riyâzet ve mücâhedeyle, rabbini bilen kişi ise ibadet ve taatle O'nun rızasını kazanmaya çalışır (Sülemî, s. 136). Nefsin arzularına muhalefet ederek selâmete ulaşan gönül şüphe ve mânevî kirlere temizlendiği için hikmetin kaynağı olur. Hikmet âriflerin gönlünde tasdik, zâhidlerin gönlünde lutuf, âbidlerin gönlünde ilâhî başarı, müridlerin gönlünde tefekkür ve âlimlerin gönlünde tezekkür olarak ortaya çıkar. Kulun en iyi elbisesi alçak gönüllülüktür, ârifin en güzel elbisesi takvâdir. Mansûr b. Ammâr'ın bu görüşlerinden hareket eden Muhammed Celâl Şeref onun tasavvuf anlayışının nefis, kalp ve takvâ olarak üç esasa dayandığını söylemektedir (*Dirâsât fi't-taşavvufi'l-İslâmî*, s. 93-113).

Mansûr b. Ammâr, tasavvufî konuların yanı sıra kelâm meseleleriyle de ilgilenip bu alandaki tartışmalara katılan zâhidlerdendir. III. (IX.) yüzyılda kelâmcıların en çok tartıştığı Kur'an'ın mahlûk olup olmaması ve istivâ konularıyla ilgili olarak Bişr b. Gıyâs el-Merîsî ile mektuplaşan Mansûr b. Ammâr'a göre Allah'ın dışındaki her şey mahlûktur, ancak Allah'ın kelâmı olduğu için Kur'an mahlûk değildir. Mansûr, istivâ konusunu açıklamanın zor olduğunu ifade ederek bu hususta soru sormanın bid'at sayıldığını, konunun bütününe iman edilmesi gerektiğini söyler.

Hadis ilmiyle de meşgul olan Mansûr'un rivayet ettiği hadisleri Ebû Nuaym *Hilyetü'l-evliyâ*'da nakletmiş, bu hadisleri Ebû Bekir b. Ahmed el-Hemedânî bir araya getirmiştir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 546). İbn Adî ve Dârekutnî onun rivayet ettiği hadislerin zayıf olduğunu belirtmektedir.

İbnü'n-Nedîm'den itibaren (*el-Fihrist*, s. 114) kaynaklarda Mansûr b. Ammâr'ın bazı risâleler kaleme aldığından bahsedilmekteyse de bunlar günümüze ulaşmamıştır. Dinî-ahlâkî konulara dair bu risâlelerine *Meclis fi zikri'l-mevt*, *Meclis fi ḥusni'z-zannî billâh*, *Meclisü't-tekfûriyye fi'l-ğazv* gibi "meclis" kelime-

siyle başlayan adlar verdiği kaydedilmektedir (Sezgin, I, 637).

Mansûr b. Ammâr, heyecanla anlattıklarını kendi hayatında uygulamadaki zaaflarından dolayı Bişr el-Hâfî tarafından eleştirilmiş (Hatîb, XIII, 72), vâzlikten gelirden emmesi de kınanmasına sebep olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 114; Sülemî, *Ṭabaḳât*, s. 130-136; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 325-331; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 423-424; Hücvirî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 227-228; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 71-79; Herevî, *Ṭabaḳât*, s. 123; İbnü'l-Cevzî, *el-Kuşşâş ve'l-müzekkirün* (nşr. M. L. Swartz), Beyrut 1986, s. 86-87; a.mlf., *Sıfatü's-şafve*, II, 173; Feridüddin Attâr, *Tezki-retü'l-evliyâ*, Tahran 1346 ḡş., s. 225-228; İbnü'l-Mulakkın, *Ṭabaḳâtü'l-evliyâ* (nşr. Nüred-din Şerîbe), Kahire 1393/1973, s. 286; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VI, 98-100; Sezgin, *GAS*, I, 637-638; M. Celâl Şeref, *Dirâsât fi't-taşavvufi'l-İslâmî*, Beyrut 1404/1984, s. 93-113.

 ETHEM CEBECİOĞLU

MANSÜR el-FÂTİMÎ

(المنصور الفاطمي)

Ebû't-Tâhir el-Mansûr-Billâh (Binasrillâh) İsmâil b. el-Kâim-Biemrillâh Muhammed b. Ubeydillâh el-Fâtımî (ö. 341/953)

Fâtımî halifesi
(946-953).

301 Ramazanında (Nisan 914) Rakkâde'de dünyaya geldi. Mehdiye veya Kayrevan'da 302 veya 303 (915-916) yılında doğduğu da rivayet edilmektedir. Annesi Kerîme adlı bir câriyedir. Babası Kâim-Biemrillâh, 7 Ramazan 334'te (12 Nisan 946) vefat etti edip biat aldığı ve yönetime katılma yetkisi verdiği Mansûr'u, 316 (928) yılından beri Fâtımî aleyhtarı faaliyetleri yürüten İbâzî-Hâricî lideri Ebû Yezîd en-Nükkârî ile savaşa memur etmişti. Biattan birkaç hafta sonra babası vefat etti (13 Şevval 334 / 18 Mayıs 946). Mansûr, devlete karşı ayaklanan Ebû Yezîd en-Nükkârî'nin bu haberi duymasını önlemek amacıyla babasını gizlice defnetti.

Babasının ölümünün iki yıl gizlemeyi başararak bu zaman zarfında meydana gelen ayaklanmalara karşı mücadele eden Mansûr, Berberî ve Arap kabilelerini etrafında topladı. Sicilya askerleriyle de iş birliği yaparak büyük bir güç oluşturdu. 19 Şevval 334'te (24 Mayıs 946) Mehdiye'den Ebû Yezîd en-Nükkârî'ye karşı bir müfreze sevketti. Üç gün sonra Süse